

Nieuwstedelijke Grond

Territoria van nieuwstedelijke creatie
in Vlaanderen

Megafonix (Met-X) tijdens het Holidaysfestival @recyclart, Brussel, 2017.
Fotografie: Sofie Joye

Sofie Joye

In Vlaamse sociaal en cultureel diverse en meertalige steden vinden overall interessante kruisbestuivingen plaats. Wars van hokjesdenken ontstaan bottom-up nieuwe allianties tussen kunstenaars, ambachtslui, activisten en stadsbewoners.

De breakdancers aan het Brusselse Noordstation, de filmvertoningen voor nieuwkomers in het Maximiliaanpark, de plaatsmakers van Toestand en Squat 123 en de kunstenaars die sinds de jaren negentig steeds vaker de steriele omgeving van de black box/white cube verlaten om hun artistieke praktijken te ontwikkelen in de stad. In steden als Brussel, Antwerpen, Gent en daarbuiten genereert hun ontmoeting een nieuwe dynamiek die de huidige kunst- en cultuurcircuits gaat uitbreiden, verrijken en vernieuwen. Die dynamiek is de focus van het traject *Nieuwstedelijke Grond* dat Kunstenpunt – het Vlaamse steunpunt voor professionele podiumkunsten, beeldende kunsten en muziek – in 2017 initieerde.

Zachte cartografie

Nieuwstedelijke Grond is geen exhaustieve, objectieve mapping die plekken vastpint. Het is een zachte cartografie die subjectief peilt naar beweegredenen, dynamieken onderzoekt en daarbij vertrekt vanuit het perspectief van de betrokken kunstenaars, activisten en burgers. Als ervaringsdeskundige gidsen nemen zij ons op sleeptouw door de stad en delen vaak al wandelend hun inzichten, methodieken en netwerken. In die zin is het een meer avontuurlijke beleving van cartografie, het rizomatische denken van Guattari en Deleuze indachtig: ‘Cartography should map out new territories rhizomatically forming connections, strolling where the mood takes us, rather than relying on a fixed direction or restoring some form of central identity or norm for the arts.’¹

Als wetten, beleid en instellingen de zichtbare harde lijnen zijn, gaan we met dit traject op zoek naar de onzichtbare zachte lijnen, de dynamieken, spanningen en petites histoires, en bekijken we wat er leeft. Per stad nodigen we een onderzoeker uit die verknoopt is met gelijkaardige initiatieven in het buitenland en met hulp van de gidsen een maand de territoria van nieuwstedelijke creatie verkent. Brussel vormt daarbij het startpunt: de hoofdstad als concentratie van onderzoek dat zich rizomatisch uitbreidt naar andere steden en gebieden. In de publicatie *Brussel: op zoek naar territoria van nieuwstedelijke creatie* bundelt Chris Keulemans zijn inzichten als *outside eye* na een maand lopen, praten en kijken (Keulemans 2018). Momenteel schrijft Quinsy Gario zijn

De Koekelbergse Alliantie van Knutselaars (K.A.K.) organiseert La soirée télé partagée in hun tijdelijke atelier in de Liverpoolstraat, Brussel, 2017. Fotografie: Sofie Joye

beleving neer na een maand Antwerpen. Later dit jaar gaat Lara Staal aan de slag in Gent.

Een maand in elke stad is te kort om de continue veranderende territoria van nieuwstedelijke creatie volledig te vatten, maar is voldoende om enkele krijtlijnen te ontwaren die de voortgebrachte initiatieven en dynamieken kenmerken. We hopen hiermee een aanzet te geven om deze op een andere manier te benaderen en te begrijpen, een bijdrage te leveren aan de continue leerprocessen die er zich afspelen en via ontmoetingen bruggen te slaan en verbindingen te initiëren.

Stedelijkheid centraal

Wandelen door Brussel is struikelen over grenzen tussen talen, bestuurslagen, wijken en etnische groepen, stelt Keulemans (Keulemans 2018). De directe stedelijke omgeving is de voedingsbodem voor deze praktijken en ook vaak de ruimte die verbetering behoeft: fysiek, sociaal en economisch, in de zin van het tegengaan van verdere maatschappelijke ongelijkheid. Naarmate de vaak tijdelijke cultuurplekken minder gefortificeerd zijn, zijn ze ontvankelijker voor de invloeden van de stedelijke realiteit waar meertaligheid, sociale en culturele diversiteit de norm zijn. En vormt de noodzaak tot het opbouwen of herstel van een tolerante, inclusieve en verrassingsgezinde publieke ruimte al snel een motivatie voor het werk (Keulemans 2018). →

ACHAT

02 520 33

LIBELC

ABOUSLEIMAN FRE

VEHICULES D'OCCASION - EXPORTATION - TRANSP

Langdurig engagement

Cultureel econoom Pier Luigi Sacco stelt dat kunstenaars de verantwoordelijkheid hebben langetermijnengagementen aan te gaan met de gemeenschappen die ze betrekken in hun artistieke processen. Dit is noodzakelijk indien ze een geloofwaardige sociale kritiek willen formuleren (Sacco 2018). Vanuit die urgentie besluiten steeds meer kunstenaars de voorbije jaren om buiten de black box/white cube langdurige artistieke praktijken te ontwikkelen in een lokale gemeenschap. Danseres, performer en activiste Einat Tuchman ruilde de black box in voor een praktijk in Molenbeek, waar ze nu ook woont. Met gelijkgestemden richtte ze Espacetous vzw op, die met artistieke en narratieve strategieën werkt aan lokale *community building* en empowerment. Haar uitvalsbasis is het Maison de Quartier. Via allerhande activiteiten van straatfeesten tot het opzetten van een lokaal ruilsysteem wil ze samen met buurtbewoners sociale verandering door dialoog initiëren.

Van urgentie naar community

De territoria van nieuwstedelijke creatie ontstaan waar mensen elkaar vinden in een gemeenschappelijke urgentie. De onderrepresentatie van diverse groepen en canons in de cultuurinstellingen of het tekort aan laagdrempelige ontmoetings-, creatie- en gemeenschapsruimte zijn maar enkele beweegredenen voor bottom-upinitiatieven. Aanjagers zijn vaak activisten, kunstenaars en geëngageerde burgers die buiten het bestaande frame nieuwe initiatieven initiëren om een gemeenschappelijke nood in te vullen. Het uitwerken van die *common interests* leidt tot community's die andere manieren van denken en doen ontwikkelen.

Samenwerking: keuze en overlevingsstrategie

Deze initiatieven organiseren zich niet hiërarchisch, maar experimenteren met horizontale peer-to-peerrelaties, collectieve organisatievormen en inspraakmodellen. *Community*, collectief, *common*, gemeenschap, *safe space* zijn terugkerende begrippen. De allianties die zich vormen zoeken bij elkaar aanvullende competenties en benodigdheden. Vandaar de coalities, *commons* en collectieven van ongelijksoortigen. De Koekelbergse Alliantie voor Knutselaars →

Aurelie Di Marino
en Esther Gouarné
leiden Chris
Keulemans rond in
Cureghem, Brussel,
2017. Fotografie:
Sofie Joye

of kortweg K.A.K., is een veelkoppig collectief dat zijn artistieke praktijk even makkelijk ontwikkelt in leegstaande panden, tijdens artistieke interventies op straat als in de gevestigde huizen. Tegen het idioom van de autonome kunstenaar bouwt het aan een horizontale artistieke praktijk. Voor K.A.K. is het collectiviseren een manier om kennis, contacten en netwerken met elkaar te delen die zowel het collectief als de individuele makers kunnen versterken en zo de last van het individuele makerschap delen. Deze samenwerkingen ontstaan als keuze, en als overlevingsstrategie. Zowel stad als kunsten kunnen zich niet verder ontwikkelen mochten dergelijke allianties uitblijven of wegvallen (Keulemans 2018).

Een plek claimen, krijgen of kopen

Die ontwikkeling, ontplooiing en creatie vragen vaak ook fysieke ruimte, en dat is in een stedelijke context met een hoge bebouwings- en bevolkingsdichtheid niet anders. Toestand vzw werkt sinds 2012 aan de 'reactivering van leegstaande of vergeten gebouwen, terreinen en (publieke) ruimten door middel van tijdelijke en autonome socioculturele centra. Cruciaal daarbij is dialoog, creatie, autonomie en actie' (Toestand 2018).

Ook anderen buigen de structurele leegstand om tot een permanent stadslabo, vaak met bemiddeling van antikraakbedrijven die hun graantje meepikken. Vanuit hun tijdelijke uitvalsbasis tonen ze het potentieel en werken zo soms ongewild mee aan gentrificatieprocessen. Maar tijdelijkheid werkt ook vermoeiend voor wie een duurzame relatie met de buurt wil opbouwen. Sommigen ontwikkelen zich daarom in de schoot van geëngageerde gemeenschapscentra (TransfoCollect, Citylab, Espacétous) of investeren noodgedwongen in private eigendom om een permanente plek te kunnen innemen. Je vindt hen vaker in de grensgebieden Sint-Gillis, Molenbeek, Schaarbeek, Anderlecht (Brussel), Borgerhout (Antwerpen), de Brugse Poort of de Muide (Gent) dan in de gegentrificeerde kunstkwartieren of het toeristische stadscentrum. Deze regio's met nog te bestemmen open ruimte en een stedelijke mix aan inwoners en gebruikers vormen vaak de ideale voedingsbodem voor deze initiatieven.

Lokaal + globaal = glokaal

Ze werken niet lokaal maar glokaal: lokaal verankerd, maar globaal verbonden en ver-netwerkt. Hun samenwerkingsverbanden en netwerken reiken zo ver als de contacten van de betrokkenen. Dankzij moderne communicatiestromen en toegankelijke mobiliteit zijn *peers* in alle hoeken van de wereld steeds bereikbaarder, wat leidt tot nieuwe transnationale ontmoetingen, kennisdeling en samenwerkingen. Voor de kosmopolitische mens is het ontwikkelen van een praktijk hier en daar vaak een natuurlijk gegeven. Zo ontwikkelt curatrice en dramaturge Nedjma Hadj gelijktijdig initiatieven en netwerken in Marokko en Vlaanderen en fungeert ze als brugfiguur tussen beide werelden.

Geloof in de kracht van het artistieke

Terwijl veel van de praktijken nog niet of maar gedeeltelijk door overheden en de gevestigde orde erkend worden als artistiek van het vereiste niveau, bestaat er geen twijfel aan de noodzaak van het artistieke element in hun werk, de urgentie van een artistiek perspectief op de complexe stedelijke problematiek waarbinnen ze bewegen, en de herdefinitie van (artistieke) categorieën waartoe hun werk gaat leiden (Keulemans 2018). Via artistieke strategieën werken alle initiatieven aan empowerment, gemeenschapsvorming en de creatie van een nieuw stedelijk weefsel met nieuwstedelijke verhalen. Voor TransfoCollect is het artistieke net dat wat alle leden met elkaar verbindt. Geïnspireerd door Joseph Beuys' uitspraak 'iedere mens is een kunstenaar' werken leden (autodidacten en professionele kunstenaars) collectief aan de ontwikkeling van hun artistieke capaciteiten en nieuwe verhalen voor de toekomst. De vloer/scène functioneert als gemeenschappelijke leeromgeving waar verhalen en competenties worden gedeeld ter verrijking van ieders parcours. Bij Met-X is het bezieler Monsieur Luc die verschillende muzikale tradities transposeert tot een nieuwe canon. Citylab geeft met filmfestival System_D en via productionele ondersteuning groeikansen aan jonge, vaak autodidacte, in de stijl van de straat werkende beeldverhalenvertellers.

Ambivalente machtsrelaties

Veel initiatieven hebben een ambivalente relatie met de gevestigde orde. Deze zijn dan wel sterk geprofessionaliseerd, maar kunnen door hun geijkte manieren van werken, infrastructuur et cetera minder flexibel omgaan met de uitdagingen die de stedelijke samenleving hen voorschotelt. Samenwerking vertegenwoordigt voor beide kanten een belang: de gevestigde orde hoopt via hen een nieuw publiek en nieuwe talenten met onvoorziene kunstvormen aan te trekken; voor de ongevestigde orde ligt hier de entree naar erkenning, meer ruimte en mogelijkheden (Keulemans 2018). Die ambivalentie toont zich ook in de relatie met het beleid. In tijden van besparingen blijkt de kunst van het zich beleidsmatig vertalen naar verschillende subsidiegevers en domeinen vaak een vruchteloze en tijdrovende bezigheid. Buurtwerk, participatie, sociaal-artistiek, diversiteit: het zijn dikwijls beleids-categorieën die deze praktijken kleinhouden. Waar bottom-upinitiatieven als innovatieve bruggenbouwers niet altijd passen in de mal van een subsidiedomein, zijn ze vaak aangewezen op de goodwill en het vertrouwen van beleidsmedewerkers die hun potentieel herkennen en hen bijstaan in het kluwen van subsidiestromen en regelgevingen.

Territoria van Nieuwstedelijke Creatie

Nieuwstedelijke Grond toont dat een groeiend aantal initiatieven werkt aan nieuwe vormen van gemeenschapsvorming en democratie in de stedelijke context. Ze opereren vaak buiten gevestigde kunst- en cultuurinstellingen en onderhouden er een ambivalente relatie mee. Ze bevechten categorisering. Zoals steeds meer mensen hun identiteit niet laten bepalen door nationaliteit, zijn ze enge definities van sociaal-artistiek, participatief, diversiteit et cetera ontgroeid en danken ze hun identiteit grotendeels aan de stedelijke mix waarin ze ontstaan.

Dit wil niet zeggen dat ze alleen lokaal willen meetellen. Hun samenwerkingsverbanden en netwerken reiken zo ver als de contacten van de mensen die erbij betrokken zijn. Wat de nieuwe initiatieven met elkaar delen is die stedelijkheid waarin ze bottom-up ontstaan en aarden. Daarom introduceren we hen graag onder de noemer Nieuwstedelijke Grond. Samen vormen ze Territoria van Nieuwstedelijke Creatie: 'Geen

plekken maar territoria: de minder vastomlijnde ruimten die worden doorkruist en overschreden. Niet louter artistiek maar nieuwstedelijk: de dynamiek van het snel veranderende stadsleven, die naast heel veel anders ook kunst oplevert, zij het in vormen die niet altijd meteen als kunst worden gecategoriseerd. Geen voorstellingen, tentoonstellingen of concerten maar creatie: het maken in plaats van het gemaakte' (Keulemans 2018).

De Territoria van Nieuwstedelijke Creatie zijn niet statisch maar vertakken zich rizomatisch tot events, kleine organisaties, tijdelijke structuren, samenwerkingen. Ze zijn niet altijd helder leesbaar vanuit specifieke culturele codes, het getrainde artistiek oog van een westers kunstenpubliek of een hiërarchisch managementdenken, maar logisch en natuurlijk voor wie in de hybriditeit van de steden is opgegroeid en openstaat voor een ontmoeting los van vooringenomen kaders, stereotypen, beleidsdomeinen en categorieën. Wie aandachtig en met open blik kijkt, ziet dat hier kunst- en cultuurpraktijken ontstaan die de huidige manieren van werken uitdagen en verrijken. En die als ze genoeg zuurstof krijgen niet alleen de kunst- en cultuurcircuits, maar ook het stedelijk en maatschappelijk weefsel en beleid van de toekomst mee gaan vormgeven. •

Literatuur

Keulemans, C. (2018) *Brussel: op zoek naar territoria van nieuwstedelijke creatie*. Brussel: Kunstenpunt.

Sacco, P. (2018) 'Post millennium tension: contemporary art at a crossroads'. Op: www.kunsten.be. (www.kunsten.be/dossiers/kunstenlandschap/perspectief-offspaces/8852-post-millennium-tension)

Toestand (2018) *Leegstond: handleiding voor gebruik van leegstaande ruimte*. Brussel.

Noot

- 1 Uitspraak van dramaturg, docent en artistiek onderzoeker Geert Opsomer op de conferentie City Of Cultures / Revisited (2015).

Sofie Joye werkt aan onderzoek en praktijkontwikkeling bij Kunstenpunt en focust op podiumkunsten en de transversale thema's diversiteit, stedelijkheid en jonge makers